

Gemeente Rotterdam

Koersdocument Stadsprogramma

Koloniaal & Slavernijverleden

Rotterdam 2022

Van
Gemeente Rotterdam

Datum
Oktober 2021

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
2	De bouwstenen	4
2.1	Website en gratis publieksversie van de onderzoeksresultaten	4
2.2	Educatie	4
2.3	Maatschappelijke en culturele initiatieven	5
2.4	Ondersteuning platform voor collectieve kracht, bewustwording en kennisdeling	5
2.5	Toelichting bij hoofdrolspelers in de koloniale geschiedenis	6
2.6	Racismebestrijding, acceptatie van diversiteit en inclusie	7
2.7	Overige acties	8
3	Vervolg	9

1 Inleiding

In de collegebrief van januari jl. (21bb25) kondigde het college aan tot oktober een zorgvuldig traject in te gaan om met Rotterdammers te spreken over het koloniaal en slavernijverleden, hoe het voor hen leeft en welke wensen voor de toekomst er zijn. We spraken ruim 200 Rotterdammers om uiteenlopende perspectieven te verzamelen en concrete suggesties te doen voor vervolgstappen.

De gesprekken gingen over hoe het onderwerp leeft en over een eventueel excuus, maar verder grotendeels over de weg vooruit: wat heeft de stad nodig om vanuit dit verleden naar een positieve toekomst te werken? Het college is voornemens om in 2022 een stadsprogramma te starten over het koloniale en slavernijverleden, waarin al deze input tot uiting komt. Er is daarvoor een bedrag van €3 miljoen voorgesteld in de begroting van 2022. De gemeenteraad besluit over de begroting in november 2021.

Dit document beschrijft de belangrijkste bouwstenen voor het stadsprogramma. Na vaststelling van de begroting, wordt dit verder uitgewerkt.

Doel Stadsprogramma

We willen met het stadsprogramma het verleden dat ons verdeelde, maken tot een toekomst die ons verbindt. Een samenleving van gelijkwaardigheid en trots op onze veelkleurige Rotterdamse identiteit. Om daar te komen, faciliteren we kennisbevordering en verbinding met activiteiten in het onderwijs, kunst en cultuurprogramma's en bewustwordingscampagnes.

Bouwstenen

De onderdelen die in dit koersdocument worden toegelicht zijn:

1. Website en gratis publieksversie van de onderzoeksresultaten
2. Educatie
3. Maatschappelijke en culturele initiatieven
4. Ondersteuning van een platform gericht op collectieve kracht, bewustwording en kennisdeling
5. Toelichting bij hoofdrolspelers in de koloniale geschiedenis
6. Inzet op racismebestrijding, acceptatie van diversiteit en inclusie
7. Overige acties

2 De bouwstenen

Dit hoofdstuk beschrijft de belangrijkste bouwstenen van het Stadsprogramma.

2.1 Website en gratis publieksversie van de onderzoeksresultaten

Zoals de motie-Wijntuin het college verzoekt, worden de onderzoeksresultaten toegankelijk gemaakt voor een breed publiek. De drie boeken zijn omvangrijk en prijzig; dat kan een drempel zijn om ze aan te schaffen. Daarom verschijnt in er nog dit jaar een gratis publieksversie, van circa 100 pagina's, digitaal en geprint beschikbaar. Deze publieksversie wordt ondersteund met informatieve filmpjes, lesmateriaal, leestips en meer. Voor het internationale publiek verschijnt er daarnaast een Engelse vertaling van de drie studies, ingekort tot circa 250 pagina's.

In 2022 wordt ook een website gelanceerd over het koloniale en slavernijverleden van Rotterdam. Ook hier vindt men naast de publieksversie ook informatie over straatnamen en standbeelden, verwijzingen naar literatuur, beeldmateriaal en andere bronnen, onderwijs en de culturele agenda.

2.2 Educatie

Educatie is een van de belangrijkste inhoudelijke pijlers van het stadsprogramma. Zowel breed in de stad (via lezingen en een cultureel programma) als in het onderwijs zelf.

Scholen zijn vrij in hun keuzes rondom lesinhoud en docenten bepalen zelf hoe zij hun lessen invullen. Uit een enquête en veldonderzoek, waarbij met circa 40 docenten is gesproken, blijkt dat er in het onderwijs behoefte en enthousiasme is om meer aandacht te geven aan het koloniale verleden en slavernijverleden. Ook kwam de nadrukkelijke behoefte aan *Rotterdams* materiaal en verdieping in de *Rotterdamse* geschiedenis naar voren.

We ontwikkelen daarom een menukaart voor het onderwijs. Hierin staan losse 'gerechten' die docenten kunnen koppelen aan de eigen lesmethode. Maar ook complete menu's met meerdere 'gangen' waarmee *of* een lessenreeks binnen een vak kan worden *of* met een jaar laag van de hele school een project gedraaid kan worden. Bij de samenstelling van de menukaart wordt het (interactieve) aanbod van onder andere culturele instellingen in de stad optimaal gebruikt. De verwachting is dat de menukaart vanaf volgend schooljaar gebruiksklaar is.

Voor sommige leerlingen is het koloniale verleden en het slavernijverleden een gevoelig onderwerp. Niet alle docenten zullen zich even comfortabel voelen dit thema in de klas te bespreken. Bij het ontwerpen van de menukaart wordt hier rekening mee gehouden. Het aanbod heeft veel aandacht voor de verschillende kanten van de geschiedenis, biedt handvatten voor docenten om dit te bespreken en ruimte te geven met ontspanning ieders verhaal te vertellen.

We hebben voor de ontwikkeling van de menukaart alvast een pilotproject opgestart. Hiermee werd meteen de belofte ingelost uit het plan Rotterdam Tegen Racisme 2021-2022, om in te zetten op educatie over het koloniale en slavernijverleden. Stichting Gedeeld Verleden Gezamenlijke Toekomst (hierna: GVGt) heeft hiervoor het project 'History Matters' opgestart. 'History Matters' bestaat uit een reeks van 15 collegetoursessies. Deze zijn op locatie (Theater Zuidplein) en via streaming te volgen en worden na professionele montage gratis online beschikbaar gesteld, de

eerste aflevering staat sinds 5 oktober online¹. In deze collegetour wordt de kern van de boeken gepresenteerd door de onderzoekers en gastpresentatoren. Daarnaast worden er gesprekken over gevoerd met het aanwezige publiek. Er is samenwerking met scholen, bijvoorbeeld door inzet van leerlingen/studenten als gastredacteur. Verder heeft GVGt een reader opgesteld, deze vindt u in de bijgevoegde stukken. Samen met het Stadsarchief wordt een les voor het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en mbo uitgewerkt met Rotterdams bronnenmateriaal. Alle scholen kunnen gebruik maken van het aangeboden materiaal dat per schooltype op maat is gemaakt en ingepast kan worden in het reguliere curriculum. Docenten worden uitgenodigd voor een klankbordgroep en intervisiebijeenkomsten. Het project biedt op deze manier zeer waardevolle input voor de latere 'menukaart' voor het onderwijs.

2.3 Maatschappelijke en culturele initiatieven

Rotterdam kent een grote rijkdom aan kleine en grote initiatieven die op gedegen en/of heel creatieve en op lichte wijze sociaal-maatschappelijke thema's bespreekbaar maken, of daarin juist de emotie kunnen aanspreken. Niet iedere Rotterdammer wil naar een lezing. Dans, theater, film, muziek, *spoken word*, fotografie en andere uitingsvormen zijn uitnodigende manieren om verbinding, ontmoeting en dialoog op gang te brengen. We stellen middelen beschikbaar om dergelijke projecten te ondersteunen en bekend te maken als onderdeel van het stadsprogramma.

In de stadsgesprekken kwam regelmatig de behoefte aan een museum of andere cultuurhistorische instelling aan de orde. In Amsterdam wordt gewerkt aan een Nationaal Slavernijmuseum. Dat maakt een soortgelijke instelling in Rotterdam overbodig. Veel stadsgenoten die wij spraken, geven echter aan dat het belangrijk is om ook in Rotterdam een fysieke plek te hebben waar het *Rotterdamse* koloniaal en slavernijverleden en de verbinding tussen verleden, heden en toekomst wordt verteld. Museum Rotterdam werd dan vaak de meest logische plek genoemd. De gemeente heeft de opdracht verstrekt om, na sluiting van Museum Rotterdam, op zoek te gaan naar een nieuwe invulling van de museale functie. Ook wordt gewerkt aan de opdracht om alvast een programmering te maken, zolang die museale functie nog geen vorm heeft gekregen. Op dit moment zijn een kwartiermaker en programmamaker een advies aan het opstellen voor het profiel en de (tijdelijke) programmering van deze nieuwe stadsmuseale functie. Daarin zal het koloniale en slavernijverleden een belangrijke plaats krijgen. Naar verwachting wordt het rapport en het programmaplan van de kwartiermaker voor de nieuwe stadsmuseale functie in november gedeeld met de gemeenteraad.

In 2020 is het burgerinitiatief 'Rotterdams museum over onder andere Afrikaanse geschiedenis en slavernij' (20bb010566) ingediend. Het doel hiervan was om de kennis over Afrikaanse geschiedenis en slavernij te vergroten in onze stad. Het college zal voorts nog geen gevolg geven aan dit initiatief in de voorgestelde vorm, maar via het stadsprogramma en het programmaplan voor de stadsmuseale functie. Hierover is contact geweest met de initiatiefnemers.

2.4 Ondersteuning platform voor collectieve kracht, bewustwording en kennisdeling

De meeste acties in deze brief hebben betrekking op de overheid en de samenleving als geheel. Maar er leeft ook een behoefte bij mensen om zelf de eigen (mentale) koloniale erfenis te

¹ Zie <https://gvgtrotterdam.nl/history-matters-aflevering-1-thuis-in-een-postkoloniale-stad/>

doorbreken en om het eigen perspectief op het verleden en de specifieke verhalen van de eigen voorouders te delen.

Afro-Rotterdammers die wij spraken, brachten deze wens het meest duidelijk in. Een deel van hen wil aan de slag met het leed van het slavernijverleden dat generaties lang ook door mensen zelf (onbewust maar soms expliciet) wordt doorgegeven in de opvoeding van hun kinderen. Zij noemden daarbij ook het overwinnen van schaamte en het onderzoeken, bundelen en delen van kennis vanuit Afro-Rotterdams perspectief. In Amsterdam voorziet The Black Archives / New Urban Collective deels in deze functie. In Rotterdam is een dergelijk initiatief er nog niet.

Het college erkent het persoonlijk en maatschappelijk belang van *empowerment* van stadsgenoten. Een dergelijk platform is daarnaast verrijking van de stad als plek voor bijvoorbeeld schoolprojecten, partner voor de cultuurhistorische instellingen in de stad en verbinding richting het stadsbestuur. Het past de gemeente niet om daarin leidend te zijn. Het moet van de mensen zelf zijn en dus ook door hunzelf tot een succes worden gemaakt. De gemeente kan (in de beginfase) faciliteren in zoverre dat nodig en gewenst is vanuit de stad. Als dit lukt in het eerste kwartaal van 2022, kan die initiatiefnemer de juiste mensen betrekken en het concept, programmering en mogelijk een fysieke plek verder uitdenken.

In de gesprekken hierover waren Javaanse en Hindoestaanse Surinamers en mensen uit voormalig Nederlands-Indië minder vertegenwoordigd. Ook bij hen leeft de wens tot het ontwikkelen, verzamelen en delen van kennis over het koloniale verleden, wellicht op een andere manier. Wij zetten ons actief in om hun wensen te horen en blijven in gesprek om samen tot een passende invulling te komen.

2.5 Toelichting bij hoofdrolspelers in de koloniale geschiedenis

Een eerste inventarisatie van het KITLV geeft aan dat 181 Rotterdamse straatnamen refereren aan het Nederlandse koloniale- en slavernijverleden. De nadere uitwerking door het Stadsarchief en een inventarisatie van de BKOR (Beeldende Kunst & Openbare Ruimte Rotterdam) levert circa 217 straatnamen en 30 beelden op. De gemeenteraad heeft in de motie 'Maak de geschiedenis zichtbaar' (20bb16904) het college verzocht om de geschiedenis van vernoemde personen in de publieke ruimte in de stad beter vindbaar en duidelijker zichtbaar te maken, door te zorgen voor toelichtingen bij straatnamen en beelden die refereren aan het Nederlandse koloniale verleden en slavernijverleden. Straatnamen en standbeelden worden niet verwijderd.

Het gaat om straatnamen zoals vernoemingen naar admiralen, zeevaarders, schepen van de VOC, WIC of Rotterdamsche Lloyd, eilanden in voormalig Nederlands-Indië, leden van de vroedschap, staatslieden die betrokken waren bij de onafhankelijkheid van Indonesië en Afrikaanders die bij de Boerenoorlogen van eind negentiende eeuw betrokken waren. In latere stadia zijn straatnamen toegevoegd van personen actief in de antiapartheidsbeweging.

Er bestaat al een digitale straatnamendatabase² waarop alle straatnamen van Rotterdam op een kaart staan, met daarbij heel kort informatie over wanneer deze straat die naam kreeg en wat de naam betekent. Maar dit is in de meeste gevallen nog veel te beknopt. Deze toelichtingen gaan we daarom uitbreiden, op termijn voor alle straten (die vernoemd zijn naar personen). We willen niet dat

² Zie: <https://stadsarchief.rotterdam.nl/zoek-en-ontdek/straatnamen/index.xml>

er onderscheid wordt gemaakt tussen straatnamen die zgn. 'fout' zijn en straten die dat niet zijn – alle straatnamen behoren tot de Rotterdamse geschiedenis en meer kennis daarover draagt bij aan ons historisch besef. Het Stadsarchief heeft enkele historici gevraagd mee te denken over een categorisering van de straatnamen en beelden en toelichtende teksten te schrijven. Momenteel is de verkenning van opties, hoe de uitgebreidere toelichtingen goed vindbaar en bekend te maken bij het brede publiek, in de afrondende fase. Voor eind van het jaar volgt daarover meer informatie.

Dit jaar het standbeeld van Piet Heyn gerestaureerd. Het beeld wordt in voorjaar 2022 voorzien van een toelichtende tekst, in samenhang met de invulling van hiervoor genoemde motie 'Maak de geschiedenis zichtbaar' (20bb16904).

De gemeente Rotterdam verder streeft naar een zo representatief mogelijk straatnamenbestand waarin de diversiteit van de Rotterdamse samenleving tot uiting komt. Hierbij is aandacht voor het toekennen van straatnamen aan vrouwen en andere ondervertegenwoordigde groepen uit de samenleving, onder wie personen met een migratieachtergrond. De Commissie van advies inzake straatnamen en gedenktekens adviseert het college hierover. We refereren ook graag aan de initiatiefnota 'Straatnamen, zet diversiteit letterlijk op de kaart!' (18bb1818) uit 2018. Sindsdien zijn onder andere de volgende straatnamen vastgesteld, die een link hebben met het koloniale verleden: Tulastraat, Thicopad, Bonipad, Virginia Gaaipad, Janey Tetarypad (Gemeentebblad 2020-064), Sablikapad (Gemeentebblad 2021-008), Helen Suzmanhof en Albertina Sisulupad (Gemeentebblad 2021-015), Kartinistraat en Dewi Sartikaplein (Gemeentebblad 2021-086).

De motie 'Verzetshelden in zicht' (21bb9831) heeft het college opgedragen in het stadsprogramma ook met partijen in gesprek te gaan over een nieuw gedenkteken, specifiek voor koloniale verzetshelden. Dit nemen we mee in de ontwikkeling en uitvoering van het stadsprogramma.

2.6 Racismebestrijding, acceptatie van diversiteit en inclusie

Uiteindelijk gaat het om het leed dat vandaag nog plaatsvindt, iedere keer dat er sprake is van discriminatie en van racisme. En dat bestrijden we met man en macht. Na het Black Lives Matter-protest in 2020 werd het bestaande actieprogramma *Relax. Dit is Rotterdam* aangevuld met het plan *Rotterdam Tegen Racisme*. Het college heeft naar aanleiding van de stadsgesprekken besloten dit programma met een jaar te verlengen. We willen korte metten maken met racisme.

De acties blijven van kracht, zoals de inzet van de Stadsmarinier discriminatie en racisme, ondersteuning van de Adviesraad Antiracisme & Inclusie (in oprichting), projecten voor het tegengaan van arbeidsmarktdiscriminatie, het stimuleren van diversiteit en inclusie in de gemeentelijke organisatie en de ontwikkeling van een Inclusiviteitsindex met de Erasmus Universiteit Rotterdam. U leest daarover later meer in de voortgangsrapportage van *Relax. Dit is Rotterdam* in december.

2.7 Overige acties

Naast alle activiteiten die hierboven beschreven staan, wordt een aantal andere punten meegenomen:

- G4 oproep voor nationaal slavernijmuseum (Amsterdam),
- G4 oproep voor nationaal onderzoek naar koloniale verleden en slavernijverleden³ (inmiddels is een motie aangenomen in de Tweede Kamer: nr. 30950-272⁴).
- G4 oproep voor een landelijke herdenkingsdag voor het slavernijverleden.
- Open Monumentendag Rotterdam 2021 stond op 11 en 12 september in het teken van het koloniale verleden en slavernijverleden van de stad, met bijvoorbeeld een route langs een aantal monumenten die een link hebben met het koloniale verleden of slavernijverleden.
- Roofkunst: Een aantal Rotterdamse musea doet onderzoek naar hun collectie en de herkomst hiervan. Het college (en bijvoorbeeld ook het Wereldmuseum) is voorstander van het zonder voorwaarden teruggeven van roofkunst uit voormalig door Nederland gekoloniseerde landen. Dit is in lijn met het landelijke advies (zie ook de beantwoording van de schriftelijke vragen hierover: afdoening 20bb017189).
- De afgelopen periode is gekeken naar onze eigen rol en verhouding tot het verleden. Rondom het stadsprogramma verkennen we ook hoe we Rotterdamse bedrijven die een rol hebben gespeeld in dit verleden kunnen betrekken.

³ G4 brief aan Vaste Commissie Binnenlandse Zaken 30 juni dd.: [1 \(raadsinformatie.nl\)](https://raadsinformatie.nl)

⁴ Zie www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2021Z13423&did=2021D28577

3 Vervolg

De vervolgstappen zijn:

- Op 27 oktober bespreekt de raadscommissie WIISA de uitkomsten van de stadsgesprekken.
- In november stelt de gemeenteraad de begroting vast.
- Daarna volgt een nadere planning en uitwerking van dit koersdocument.